

Siyasal Şiddetin Teolojik Yüzü: Sünni Düşüncede Cihat ve Radikal Sapmalar

The Theological Face of Political Violence: Jihad in Sunni Thought and Radical Deviations

Umut Turgut Yıldırım, umutturgut.yildirim@inonu.edu.tr, [ORCID](#), [ROR](#)

Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Malatya, Türkiye

Fatih Tekin, fatihTekin@inonu.edu.tr, [ORCID](#), [ROR](#)

Arş. Gör. Dr., İnönü Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Malatya, Türkiye

Younoussa Kouke Boube, younoussakoukeboube@gmail.com, [ORCID](#), [ROR](#)

Yüksek Lisans Öğrencisi, İnönü Üniversitesi, S.B.E., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Malatya, Türkiye

Makale Bilgisi / Article Information

Atf (Citation): Yıldırım, U. T., Tekin, F. & Kouke Boube, Y. (2025). Siyasal Şiddetin Teolojik Yüzü: Sünni Düşüncede Cihat ve Radikal Sapmalar. *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 7(1), 98-110. <https://doi.org/10.47138/jeaa.1699154>

Geliş Tarihi (Submission Date)	14.05.2025
Kabul Tarihi (Acceptance Date)	17.06.2025
Yayın Tarihi (Publication Date)	30.06.2025
Makale Türü (Article Type)	Araştırma Makalesi (Research Article)
Değerlendirme (Peer-Review)	Çift Taraflı Körleme / En az İki Dış Hakem (Double Anonymized / At Least Two External)
Etik Beyan (Ethical Statement)	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. (It is declared that scientific, ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited).
Benzerlik Taraması (Plagiarism Checks)	Evet (Yes) – Ithenticate/Turnitin.
Çıkar Çatışması (Conflicts of Interest)	Bu çalışmada çıkar çatışması yoktur. (There is no conflict of interest in this study).
Yazar Katkı Oranı (Author Contribution Rate)	Yazarların çalışmaya katkıları eşit orandadır. (Authors contributed equally to the study)
Etik Beyan Adresi (Complaints)	iibfdergisi@sirnak.edu.tr
Finansman (Grant Support)	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. (The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research).
Telif Hakkı ve Lisans (Copyright & License)	Dergimizde yayımlanan çalışmaların telif hakları dergimizde olup, CC-BY-NC-ND lisansı ile açık erişim olarak yayımlanmaktadır. (The copyrights of the works published in our journal belong to our journal, and they are published as open access under the CC-BY-NC-ND license.)

Siyasal Şiddetin Teolojik Yüzü: Sünni Düşünce Cihat ve Radikal Sapmalar

ÖZET

Bu çalışma, siyasal şiddetin tarihsel sürekliliğe sahip ve çok katmanlı bir olgu olduğunu ortaya koymakta, radikal Selefi cihatçı hareketlerin Sünni İslam düşüncesindeki cihat kavramı çerçevesinde benimsedikleri teolojik anlatıları kapsamlı biçimde analiz etmektedir. Çalışmada, siyasal şiddetin yalnızca modernliğin bir yan ürünü olmadığı, aksine uzun süredir siyasal ve toplumsal dönüşüm süreçlerinin merkezinde yer aldığı ileri sürülmektedir. Özellikle çağdaş bağlamlarda dinî referansların şiddeti meşrulaştırma aracı olarak giderek daha fazla öne çıktığına dikkat çekilmektedir. Çalışmanın temel varsayımı, radikal hareketlerin İslam'ın temel metinlerini tarihsel ve bağlamsal referanslardan kopararak yorumladığı ve bu yolla cihat kavramını ideolojik bir şiddet aracına dönüştürdüğüdür. Bu kapsamda klasik ve modern kaynaklardan hareketle cihat kavramının Sünni gelenek içerisinde tarih boyunca savaş ile barış arasında nasıl salındığı incelenmekte; bu kavramın özgün temellerinin manevi disiplin ve toplumsal adalet ilkelerine dayandığı ortaya koyulmaktadır. Ayrıca El-Kaide, IŞİD, Boko Haram ve Eş-Şebab gibi çağdaş örnekleri analiz ederek bu yapıların dinî söylemi araçsallaştırdığı ve şiddeti söylemsel ve sembolik bir araç olarak kullanarak küresel güvenliğe ciddi bir tehdit oluşturduğu gösterilmektedir. Bu yönüyle çalışma, siyasal şiddetin teolojik temellerini pratik örneklerle birleştirerek literatüre özgün bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Uluslararası Güvenlik, Siyasal Şiddet, Sünni Düşünce, Cihat, Radikalizm

The Theological Face of Political Violence: Jihad in Sunni Thought and Radical Deviations

ABSTRACT

This study demonstrates that political violence is a historically continuous and multi-layered phenomenon, offering a comprehensive analysis of the theological narratives adopted by radical Salafi-jihadist movements within the framework of jihad in Sunni Islamic thought. It argues that political violence is not merely a by-product of modernity but has long been embedded in processes of political and social transformation. Particular emphasis is placed on how religious references have increasingly been used to legitimize violence in contemporary contexts. The central premise of the study is that radical movements distort the core Islamic texts by removing them from their historical and scriptural contexts, thereby transforming jihad into an ideological instrument of violence. Drawing on both classical and modern sources, the study explores how the concept of jihad has historically oscillated between war and peace within Sunni tradition, revealing its original foundations in spiritual discipline and social justice. Furthermore, by analyzing contemporary examples such as Al-Qaeda, ISIS, Boko Haram, and Al-Shabaab, it is demonstrated that these structures manipulate religious discourse and pose a serious threat to global security by employing violence as a discursive and symbolic tool. By integrating the theological foundations with real-world applications, this study makes a distinctive contribution to the literature on political violence.

Keywords:

International Security, Political Violence, Sunni Thought, Jihad, Radicalism

Giriş

Şiddet, insanlık tarihinin en çetrefilli ve evrensel sorunlarından biri olarak toplumsal yaşamın her döneminde çeşitli biçimlerde tezahür etmiştir. Tarihin her aşamasında farklı anlamlar kazanarak şekillenen bu olgu, modern çağda da karmaşık ve çok boyutlu bir yapı arz etmektedir. Siyasal şiddet de bireylerin ve grupların ideolojik, dinî ya da etnik motivasyonlarla hareket ettiği toplumsal dinamikleri derinden etkileyen kritik bir olgu olması nedeniyle özellikle dikkat çekicidir. Son yıllarda İslam dinindeki cihat kavramının siyasal şiddetle ilişkilendirilmesi özellikle Selefi cihatçı hareketlerin yaygınlaşmasıyla birlikte kritik önem kazanmıştır. Bu minvalde, siyasal şiddetin teolojik kökenlerine ilişkin tartışmalar akademik camiada yoğun biçimde gündeme gelmektedir (Arpacı, 2018; Ateş, 2002; Bodur, 2005; Bulut, 2017; Gündüz, 2016; Maher, 2016; Omar, 2004; Öztürk, 2019; Şöhret, 2021; Yılmaz, 2013).

Radikal örgütlerin terör eylemlerini cihat söylemiyle meşrulaştırma çabalarının, kavramın aslî anlamını bulanıklaştırdığı ve dinin barışçıl mesajıyla çelişen şiddet pratiklerini ürettiği iddiasından hareketle bu çalışma, siyasal şiddetin teolojik temellerini, İslam'ın Sünni düşüncesindeki cihat kavramı ile selefi cihatçı hareketlerin cihada bakış açısını karşılaştırmalı şekilde derinlemesine analiz etmeyi amaçlamaktadır. Siyasal şiddetin sadece günümüzün bir konusu olmadığını buna ek olarak tarihsel bir sürekliliği olduğunu göstermek ve dinî metinlerin yorumlanma biçimlerinin bu süreçte nasıl bir rol oynadığını ortaya koymak da çalışmanın temel hedeflerindendir. Böylelikle siyasal şiddetin çok katmanlı doğasının anlaşılmasına ve bu şiddetin ideolojik ve teolojik referanslarının anlaşılmasına katkı yapılacağı düşünülmektedir. İlk olarak şiddet kavramının genel çerçevesi çizildikten sonra siyasal şiddetin tanımı ve tarihsel boyutları üzerinde durulacaktır. Ardından siyasal şiddetin farklı türleri ve bunların teolojik referansları detaylandırılarak analiz edilecektir. Çalışmanın odak noktası olan İslam'ın Sünni yorumundaki cihat kavramı ile radikal örgütlerin cihat anlayışlarının karşılaştırılması da sonraki tartışma olacaktır. Son olarak da çalışmanın iddiası literatürden hareketle değerlendirilecektir. Çalışmanın özgünlüğü, siyasal şiddetin teorik ve tarihsel perspektiflerini İslam'ın teolojik yorumlarıyla bütünleştirme çabasında yatmaktadır. Çalışma siyasal şiddeti, yalnızca sosyopolitik bağlamda değil, aynı zamanda teolojik bir perspektiften de analiz ederek kavramsal ve teorik tartışmalara yeni bir boyut kazandırmayı hedeflemektedir.

Çalışmada kullanılan yöntem, yorumlayıcı ve eleştirel sosyal bilim yaklaşımlarını referans alarak nitel araştırma desenleriyle hazırlanmıştır. Tarihsel ve betimsel yöntemlerle verilerin analizi yapılmış, veriler disiplinler arası bir yaklaşımla doküman incelemesi tekniğiyle incelenmiştir. İslam düşüncesinde cihat kavramı ve Sünni mezhebinde bu kavramın yorumlanış biçimleri, klasik ve modern İslami kaynaklardan hareketle ele alınmış, radikal selefi-cihadi hareketlerin cihat yorumları ve bu yorumların ürettiği siyasal şiddet pratikleri güncel örnekler üzerinden değerlendirilmiştir. Çalışma boyunca Sünni düşüncede cihadın hangi şartlarda siyasal şiddeti meşrulaştırdığı veya kısıtladığı konusu ile radikal grupların şiddeti teolojik argümanlarla nasıl desteklediği tartışılmıştır. Bu durumun Müslüman toplumlar ve küresel güvenlik açısından yarattığı sonuçlar ele alınmış, böylelikle çalışmada teorik tartışmalarla pratik sorunları entegre eden bütüncül bir bakış açısı sunulmuştur. Son olarak çalışmanın temel varsayımı, siyasal şiddetin dini retorikle meşrulaştırılmasının, İslam'ın temel metinlerinin bağlam dışı yorumlarından kaynaklandığıdır. Bu nedenle, İslam'ın orijinal mesajını doğru anlamak ve radikal yorumların yarattığı sorunları aşmak için kavramların tarihsel ve teolojik bağlamlarını doğru bir şekilde analiz etmek gerekmektedir.

1. Şiddet ve Siyasal Şiddet

Şiddet, modern çağın ikilemlerini en keskin biçimde yansıtan olgulardan biridir. Üzerine sayısız söylem inşa edilmesine rağmen tanımı hâlâ kayıp bir istinat duvarı gibi her tartışmada yer değiştirir. Medeniyetin ilerlemesiyle birlikte şiddetin azalacağına dair iyimser öngörülere karşın hem bireysel hem de toplumsal düzlemlerde giderek belirginleşen bir düzenleyici güç hâline gelmiştir. Kitle iletişim araçlarının erişilebilirliğiyle görünürlüğü artmış, gündelik hayatın her alanına sirayet etmiştir. Bu görünürlük, insanı paradoksal bir konuma sürüklemektedir. Birey bir yandan “şiddetin her türlüsüne karşıyım” gibi mutlak beyanlarda bulunur, diğer yandan iktidar-baskı diyalektiğinin doğurduğu şiddet sarmalına müdahale etmekte tereddüt eder. Böylece şiddet, farkında olmadan tercihlerimizi, arzularımızı ve korkularımızı çerçeveleyen hatta normalleştikçe duyarsızlık perdesiyle örtünen bir pratik olarak hayatlarımızı kuşatır (Türer, 2015). Şiddet sözcüğü ise daha nettir ve Arapçadan Türkçeye geçmiş olup, “peklik”, “sertlik” ve “sıkılık” anlamlarını taşımaktadır. Sözcüğün kökeni Latince’de “violentus” veya “violare” kelimelerinden türemektedir. Bu kelimeler de kuvvetli, hiddetli, sert ve zorlu gibi anlamlar içermektedir. İngilizce’deki karşılığı “violence” olan bu sözcük incitmek, acıtmak, zarar vermek, yaralamak, tecavüz etmek, çiğnemek ve ihlal etmek gibi eylemleri kapsamaktadır (Dursun, 2011).

Şiddet kavramını açıklamak için kelimeyi sözlük tanımları üzerinden ele almak terminolojik sınırları daha keskin çizmeye katkı sağlayacaktır. Larousse (2025) sözlüğü, şiddeti “Fiziksel ya da zihinsel gücün kötüye kullanılması, silah kullanımı ve aşırı derecede saldırgan ilişkilerle nitelendirilen eylemler dizisi” olarak tanımlamaktadır. Benzer biçimde Cambridge Dictionary (2025) ise kavramı “Çoğunlukla yaralanma, ölüm, hasar veya yıkım sonuçlarını doğuran, canlılara ya da cansız varlıklara zarar vermek amacıyla fiziksel güç kullanılması” şeklinde tanımlamaktadır. Türk Dil Kurumu (2025) da şiddeti, “karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma” ile “duygu veya davranışlarda aşırılık” şeklindeki iki yönlü bir

yaklaşımı açıklamaktadır. Söz konusu tanımlar, şiddetin hem maddi hem de manevi varlıklara yönelik saldırganlık biçimlerinin ortak paydasında doğası gereği zorlayıcı ve zararlı bir güç kullanımını merkeze aldığına işaret etmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) (1996) de şiddeti geniş anlamıyla “Fiziksel gücün veya iktidarın, bireyin kendisine, başka bir kişiye, bir gruba veya topluluğa karşı kasıtlı olarak kullanılması veya kullanma tehdidi; yaralanma, ölüm, psikolojik zarar, gelişimsel sorunlar veya yoksunluklarla sonuçlanan veya sonuçlanma olasılığı olan eylemler” olarak tanımlamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı’na (2025) göre de şiddet, “Bireyin fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik yönden zarar görmesiyle ya da acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranıştır.”

Kavrama ilişkin akademik çevrelerde yapılan tanımlarda şiddet, genellikle “Bir kişiye güç veya baskı uygulayarak isteği dışında bir şey yapmak ya da yaptırmaktır. Şiddet uygulama eylemi, zorlama, saldırı, kaba kuvvet, bedensel ya da psikolojik acı çektirme ya da işkence, vurma ve yaralama” olarak tanımlanmaktadır (Ünsal, 1996, s. 29). Acar ve Karaağaç (2020) da şiddeti, “Bilinçli olarak bir kişiye ya da gruba üstünlük kurmak amacıyla fiziksel, psikolojik, cinsel, ekonomik olarak zarar veren fiillerin tümü” şeklinde ifade etmektedir. Buna göre temel anlamda şiddet, bireylere ve gruplara yönelik bilerek veya bilmeyerek fiziksel ve psikolojik anlamda zarar verme, onları iradeleri karşısında karar almaya zorlama ya da istenilen duruma yöneltme amacındaki her türlü eylem, söz, tutum ve davranışlar olarak tanımlanabilir. Michaud (2018, s. 30) şiddeti “cinayet, işkenceler, saldırılar, katliamlar, savaşlar, baskılar, suç, terör vb.” şeklinde tarif etmektedir. Şen (2018, s. 24) ise “Öteki/düşman olarak belirlenen kişi veya grubu yıpratmak veya yıldırma adına uygulanan fiziksel/psikolojik güç yahut kuvvetler bütünü” olarak tanımlamaktadır. Virginia Held’e (1997) göre şiddet, insanlara zarar vermek ya da bir şeyi zorla değiştirmek amacıyla ani ve zorlayıcı bir şekilde uygulanan eylemlerdir. Bu tür şiddet, sadece fiziksel değil, bazen maddi zararı da içerir. Held, şiddet kavramının sadece kötü veya yanlış bir şey gibi düşünülmemesi gerektiğini savunur. Çünkü bazı durumlarda, örneğin kendini savunma veya adaletli yasaların uygulanması gibi durumlarda şiddet haklı gösterilebilir. Bu nedenle, bir eylemin şiddet olup olmadığını tartışmadan önce ilgili eylemin neden yapıldığını anlamak gerekir.

Tüm bu tanımların ortak paydasından hareketle şiddeti, bireyleri ya da grupları belli bir eyleme zorlamak, boyun eğdirmek ya da bastırmak amacıyla uygulanan fiziksel ya da psikolojik güç kullanımıyla şekillenen ve çoğu zaman ötekileştirici, yıldırıcı ve yıkıcı bir yön taşıyan çok katmanlı bir eylemler bütünü olarak tanımlamak mümkündür. Bu yönüyle şiddet, yalnızca fiziksel yaralanmalara değil, aynı zamanda ruhsal çözümlere, psikolojik bunalımlara ve görünmeyen travmalara da kapı aralayarak toplumsal dokunun en derin katmanlarına sirayet edebilen bir olgudur. Zira şiddet, bir bireyin veya grubun bilerek ve isteyerek başkaları üzerinde baskı, tehdit, korku, işkence, sindirme, hasar ve yaralama gibi olumsuz etkiler yaratmak veya yaratılmasını sağlamak amacıyla gerçekleştirdiği her türlü söz, fiil ve eylemi ifade etmektedir. Bu bağlamda bir kişinin veya grubun huzurunun, rahatlığının, güvenliğinin, hayatını korumasının veya sürdürmesinin başkaları tarafından engellenmesi, tehdit edilmesi, hedef alınması, bozulması ya da yok edilmesi de şiddet olarak tanımlanabilir.

Şiddet olgusu yalnızca bireysel düzeyde ortaya çıkan münferit vakalardan ibaret değildir. Aksine, ekonomi politik yapılarla, eğitim sistemleriyle, sağlık hizmetleriyle ve siyasal kurumlarla doğrudan ilişkili, çok boyutlu ve derinlemesine kök salmış bir toplumsal gerçekliktir (Taşdelen, 2006). Modern dünyanın karmaşık ilişkiler ağı içerisinde şiddet, gündelik yaşamın arka planında sinsice varlık gösteren bir sapma hali olmanın ötesinde aynı zamanda sistemik yapılarla iç içe geçmiş, kimi zaman meşrulaştırılmış kimi zaman ise görmezden gelinmiş bir güç ve tahakküm pratiği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çok katmanlı yapısı içinde, şiddetin dikkat çeken ve toplumsal vicdanı sarsan biçimlerinden biri de siyasal şiddettir. Çünkü siyasal şiddet, yalnızca bedenlere yöneltilmiş bir saldırı olmanın ötesinde fikirlerin bastırılması, karşıtların susturulması ve kamusal alanın daraltılması gibi insan haklarına ilişkin olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Dolayısıyla, şiddet olgusunun bütüncül bir kavrayışı, onu yalnızca bireyler arası ilişkilerle sınırlı görmeyerek siyasal sistemlerin ve iktidar ilişkilerinin bir parçası olarak ele almayı gerektirir.

Şiddetin tarihsel süreklilik arz eden biçimlerinden biri olan siyasal şiddet, yalnızca modern zamanlara özgü bir fenomen olarak değerlendirilmemelidir. Aksine, siyasal şiddet insanlık tarihinin en eski mücadele pratiklerinden biri olarak iktidar ilişkilerinin, yönetim biçimlerinin ve toplumsal dönüşümlerin merkezinde yer almıştır. Antik tiranlıklardan modern ulus-devlet yapılarına, sömürge karşıtı direnişlerden ideolojik çatışmalara kadar pek çok tarihsel süreç, siyasal şiddetin farklı biçimlerde sahneye çıktığı dönemler olarak kayda geçmiştir. Ne var ki günümüzde küresel düzeyde artan toplumsal kutuplaşmalar, demokratik gerilemeler ve terörizmin farklı coğrafyalarda kazandığı yeni biçimler nedeniyle, siyasal şiddet artık yalnızca geçmişin mirası değil, günümüzün en çetrefilli ve acil güvenlik sorunlarından biri olarak karşımızda durmaktadır. Bu çerçevede siyasal şiddet olgusuna yönelik tekil ve kapsayıcı bir tanıma ulaşmak zorlaşmakta, kavram disiplinler arası yaklaşımlarla ele alınmayı gerekli kılan çok katmanlı ve bağlamsal bir nitelik kazanmaktadır.

Siyasal şiddetin tanımı, ayrıca, tarihsel bağlamlara, egemen güç ilişkilerine ve ideolojik yönelimlere bağlı olarak sürekli yeniden üretilmiştir. Bazı dönemlerde bir halk direnişinin sembolü, bazen ise devlet otoritesine yöneltilmiş cezai bir fiil olarak kodlanmıştır. Siyasal şiddetin bu kavramsal muğlaklığını aşmaya yönelik önemli katkılardan biri Vincenzo Ruggiero (2006, ss. 1–5) tarafından sunulmuştur. Ruggiero, siyasal şiddeti yalnızca şiddet içeren bir eylem olarak ele almanın ötesine geçerek bu tür eylemlerin hangi koşullarda meşru ya da gayrimeşru sayıldığını belirleyen siyasal ve

ideolojik zemini sorgulamanın önemine dikkat çeker. Ruggiero'ya göre devlet tarafından uygulanan şiddet çoğu zaman hukuki ve kurumsal mekanizmalar aracılığıyla meşrulaştırılırken, aynı araçlara başvuran birey ya da grupların şiddeti kriminalize edilmekte ve fail doğrudan suçlu addedilmektedir. Bu durum yalnızca hukuki bir ayrıma değil, aynı zamanda siyasal iktidarın tanımlayıcı gücüne dayanan ideolojik bir tercihe işaret eder. Nitekim kriminoloji literatürü de uzun yıllar boyunca siyasal şiddeti bireysel patolojilerle açıklama eğiliminde olmuştur. Böylece, bu şiddetin arka planında yer alan tarihsel eşitsizlikleri, yapısal baskıları ve ideolojik direniş biçimlerini görünmez kılmıştır. Oysa siyasal şiddet, çoğu durumda yalnızca düzen bozucu bir eylem değil, buna ek olarak mevcut otoritenin meşruiyetini sorgulayan radikal bir siyasal eleştiridir. Ruggiero'nun yaklaşımı, failin bireysel psikolojisini merkeze almak yerine eylemi mümkün kılan toplumsal bağlamın, tarihsel koşulların ve siyasal yapıların doğasını analiz etmeye yönelerek literatüre önemli bir kuramsal derinlik kazandırmıştır.

Her şiddet eylemi doğrudan siyasal bir anlam taşımamaktadır. Çünkü şiddetin varlığı, tek başına onu siyasal şiddet kategorisine yerleştirmek için yeterli değildir. Örneğin, bir bireyin yalnızca kişisel çıkar elde etmek ya da bireysel tatmin sağlamak amacıyla şiddete başvurusu, bu eylemin siyasal bir motivasyondan ziyade bireysel saiklerle gerçekleştiğini gösterir ve bu durum siyasal şiddet kapsamında değerlendirilemez. Bununla birlikte, bazı şiddet olayları siyasal ve kriminal sınırların iç içe geçtiği karmaşık yapılar arz eder. Dolayısıyla bir şiddet eyleminin siyasal olup olmadığını değerlendirebilmek için hem failin niyetine hem de eylemin ortaya çıktığı toplumsal ve tarihsel bağlama dikkatle bakmak gerekir. Siyasal şiddet ile diğer şiddet biçimlerini ayırt edebilmenin yolu bu çok boyutlu çözümlemeye geçmektedir (Held, 1997).

Siyasal şiddet, çoğu zaman dinî unsurları barındırsa da özünde ideolojik ya da etnik temelli bir motivasyonla beslenen, örgütlü ya da bireysel biçimlerde ortaya çıkan çok boyutlu bir şiddet türüdür (Acar & Karaağaç, 2020). Bu şiddet biçimi, yalnızca fiziki bir saldırı ya da silahlı bir eylem olarak değil, aynı zamanda bir siyasal mesajın, bir ideolojik duruşun veya tarihsel bir iddianın şiddet yoluyla dile getirilmesi olarak okunmalıdır. Başka bir ifadeyle, siyasal şiddet, siyasetin barışçıl araçlarla değil, zorlayıcı güç ve tehdit unsurlarıyla yürütülmesidir. Bir bireyin, bir topluluğun ya da bir rejimin ulaşmak istediği siyasal hedefleri meşru zeminler dışında gerçekleştirmek adına şiddete yönelmesi, siyasal şiddetin temel karakterini oluşturur. Bu bağlamda şiddet, hem muhalifini bastırma hem de kendi varlığını tahkim etme aracı olarak kullanılmaktadır. Bu yönüyle siyasal şiddet, yalnızca eylemin kendisinde değil o eylemin toplumsal hafızada ve siyasal düzlemde yarattığı etkilerde de karşılık bulan derin bir mücadele biçimidir. Dolayısıyla siyasal şiddet, amacı ya da sonucu itibarıyla siyasal bir anlam taşıyan; yasal ya da yasa dışı, meşru ya da gayrimeşru biçimlerde tezahür edebilen, maddi ya da manevi nitelikteki her türlü baskı, zorlayıcılık ve tahakküm eylemi olarak tanımlanabilir. Diğer ifadeyle siyasal şiddet, siyasi alanda meydana gelen fiziksel veya psikolojik yollarla uygulanan bir şiddet türüdür (Fidan, 2024).

Şiddet olgusu tekil bir biçimden ibaret olmayıp farklı bağlamlarda farklı görünümeler kazandığı gibi siyasal şiddet de benzer şekilde çok çeşitli biçimlerde tezahür eden, dinamik ve çok boyutlu bir fenomendir. Siyasal şiddetin türlerine ilişkin literatürde farklı sınıflandırma çabaları bulunmakta ve bu çabalar, şiddetin ortaya çıkış koşullarına, aktörlerine, ideolojik temellerine ve tarihsel bağlamına göre şekillenmektedir. Bu kapsamda Ünsal (1996), siyasal şiddetin farklı biçimlerini sistematik bir yaklaşımla altı başlık altında incelemiştir. Bunlardan ilki, ülkelerin sosyo-politik ve kültürel farklılıklarına dayalı olarak gelişen siyasal şiddet biçimlerini içermektedir. İkinci olarak, ideolojik kutuplaşmalar ekseninde ortaya çıkan devrimci ve karşı-devrimci siyasal şiddet yer almaktadır. Bu tür şiddet, mevcut düzeni yıkmayı ve korumayı amaçlayan aktörler arasında meydana gelen çatışmaları kapsamaktadır. Üçüncü olarak, demokratik süreçlerin askıya alınması ve zor yoluyla iktidarın el değiştirmesiyle karakterize edilen askerî darbelerin yarattığı siyasal şiddet öne çıkmaktadır. Dördüncü tür ise genellikle sosyoekonomik adaletsizliklere ve politik temsil eksikliklerine karşı örgütlenen öğrenci ve işçi hareketlerinin şiddet içerikli biçimlerini içermektedir. Beşinci olarak, etnik, dini ya da bölgesel gerekçelerle merkezi otoriteden kopmayı hedefleyen ayrılıkçı hareketlerin başvurduğu siyasal şiddet biçimi karşımıza çıkmaktadır. Son olarak, özellikle seçim dönemlerinde kutuplaşmanın artmasıyla birlikte ortaya çıkan ve siyasal rekabetin şiddet yoluyla ifade bulduğu seçim kaynaklı siyasal şiddet türü dikkat çekmektedir. Bu çeşitlilik, siyasal şiddetin yalnızca bir güç kullanımı biçimi olmadığını, aynı zamanda farklı siyasal, toplumsal ve tarihsel bağlamlarla şekillenen bir ifade biçimi olduğunu ortaya koymaktadır.

Yukarıda sıralanan çeşitli şiddet türleri dikkate alındığında siyasal şiddetin tek bir nedene ya da biçime indirgenemeyecek denli karmaşık ve çok yönlü bir olgu olduğu açıkça görülmektedir. Siyasal şiddet, hem yukarıdan hem de aşağıdan gelen baskılarla şekillenebilen, tarihsel ve toplumsal bağlamlara göre farklı tezahür biçimleri kazanan dinamik bir süreçtir. Bu çerçevede, literatürde öne çıkan bir diğer sınıflandırmada siyasal şiddet dört ana kategoride ele alınmaktadır. İlk olarak, belirli bir merkezden yönlendirilmeyen ve çoğu zaman kendiliğinden ortaya çıkan dağınık siyasal-toplumsal şiddet, toplumsal gerilimlerin spontane patlamalar şeklinde dışavurumudur. İkinci olarak, halkın ya da muhalif grupların mevcut iktidara karşı geliştirdiği, sistemin üst yapısına yönelen iktidara karşı şiddet biçimi öne çıkmaktadır. Bu tür şiddet, genellikle siyasal dışlanmışlık, temsil eksikliği ve yapısal eşitsizliklerin tetiklediği tepkisel eylemlerle kendini göstermektedir. Üçüncü tür olan iktidar şiddeti ise devletin veya iktidardaki güçlerin muhalefeti bastırmak, toplumsal denetimi sağlamak ya da meşruiyetini tahkim etmek amacıyla uyguladığı sistematik ve çoğu zaman kurumsallaşmış şiddet

biçimini ifade etmektedir¹. Son olarak, toplumsal yapının tamamen çözüldüğü, siyasal otoritenin parçalandığı ve farklı güç odaklarının silahlı çatışmalarla üstünlük kurmaya çalıştığı iç savaş ve bu çatışmalarla çoğu zaman iç içe geçmiş terörizm biçimleri, siyasal şiddetin en yıkıcı ve geniş çaplı tezahürleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sınıflandırmalar, siyasal şiddetin yalnızca bir eylem biçimi değil, aynı zamanda iktidar ilişkilerinin, toplumsal yapıların ve tarihsel dinamiklerin kesişim noktasında ortaya çıkan karmaşık bir güç mücadelesi olduğunu göstermektedir (Acar & Karaağaç, 2020).

Bu sınıflandırmalar ışığında değerlendirildiğinde, siyasal şiddetin türleri arttıkça bu şiddet biçimlerinin meşruiyet kaynaklarının da farklılaştığı ve karmaşıklaştığı görülmektedir. Bazı şiddet türleri siyasal bir ideolojiye bazıları ise dinsel referanslara yaslanmaktadır. Bu durum siyasal şiddeti sadece bir eylem tarzı olmaktan çıkararak bir anlam üretim biçimi hâline getirmektedir. Özellikle dinin, siyasal meşruiyet üretiminde bir araç olarak kullanıldığı durumlarda, şiddet söylemi teolojik bir zemin üzerinde inşa edilmekte ve bu da toplumsal etkisini derinleştirmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın ilerleyen bölümünde siyasal şiddetin dinsel temelleri ele alınacaktır. İslam dinine atıfla yürütülen şiddet pratikleri, İslam'ın iki ana mezhebinden biri olan Sünnilik perspektifinden detaylı biçimde analiz edilecektir. Böylece siyasal şiddetin yalnızca yapısal ve ideolojik değil aynı zamanda inanç sistemleriyle kesişen boyutları da bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmiş olacaktır.

2. Sünniliğin Doğuşu ve Siyasal Bölünmenin Tarihsel Kökenleri

Mezhep kavramı, Arapça kökenli “zhab” fiilinden türetilmiş olup, sözlük anlamı itibarıyla “izlenen yol” ya da “takip edilen yönelim” şeklinde açıklanmaktadır. Zamanla mecazi bir anlam kazanarak bireyin benimsediği inanç çizgisi ya da dinî anlayış biçimini ifade etmek üzere kullanılmaya başlanmıştır (Öz, 2021, s. 33; Kubat, 2019, s. 12). İslam toplumlarında ortaya çıkan farklı inanç, düşünce ve uygulama biçimleri, itikadî (inanç esasları), siyasi ve fikhî yönelimler çerçevesinde şekillenmiş ve bu yönelimler mezhep başlığı altında sistematik hale getirilmiştir. Mezheplerin oluşumu, sadece teolojik meselelerle sınırlı kalmayıp, toplumsal, siyasal ve kültürel etkileşimlerin de bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. Bu bağlamda, her mezhebin ortaya çıkışı kadar devamlılığı da belirli tarihsel ve toplumsal koşullara bağlı olarak şekillenmiştir. Uygun sosyo-politik zemin bulan ya da bu düşünceyi sürdüren topluluklar tarafından sahiplenilen mezhepler varlığını sürdürürken, destek bulamayan ya da marjinalleşen anlayışlar zaman içinde etkisini kaybetmiş ve tarihin arka planına çekilmiştir (Öz, 2021).

İslam mezhepleri tarihine dair literatürde yaygın olarak kullanılan tasnifte, mezhepler üç ana başlıkta incelemektedir. Bunlar siyasî mezhepler, itikadî mezhepler ve fikhî mezheplerdir. Ancak bu kategorik ayırım, söz konusu mezheplerin düşünce sistemlerini birbirinden kesin sınırlarla ayırmak anlamına gelmemektedir. Zira inanç esasları, siyasal duruş ve fikhî yorumlar genellikle birbirleriyle iç içe geçmiştir. Zaman zaman birbirini beslemiş zaman zaman da siyasal ve toplumsal krizler aracılığıyla yeni yorum alanları üretmiştir (Öz, 2021). Mezhep olgusu, doğrudan Kur'an ve Sünnet'teki açık ve kesin hükümlerin değil, bu iki temel kaynağın yorumlanmasına açık, müctehitlerin içtihadına dayalı alanların ürünü olarak gelişmiştir. Bu yönüyle mezhepler, hem itikadi hem de ameli (ibadet ve hukuk uygulamaları) konularda farklılaşan yorumların kurumsallaşmış hâli olarak değerlendirilmektedir. Daha geniş bir tanımla mezhep, dinin tartışmaya, yoruma ve içtihada açık yönlerinde şekillenen, belirli bir bilgi sistemi ve metodoloji çerçevesinde düşünsel bir çatı oluşturan toplumsal-dini yapılarıdır (Gömbeyaz & Dündar, 2020). Dolayısıyla mezheplerin tarihsel süreç içinde Müslüman toplulukların aynı dine mensup olmalarına rağmen, dini metinleri anlamada ve uygulamada geliştirdikleri farklı yaklaşımlar etrafında örgütlenmiş düşünce ve inanç kümeleri olduğu ifade edilebilir.

Sünni mezhebi bağlamında “Sünni” kavramı, İslam peygamberi Muhammed'in sözleri, davranışları ve onaylarını ifade eden sünnet kavramından türemekte olup, bu yolu izleyen topluluğu tanımlamak üzere kullanılmaktadır. Bu kavram, tarihsel olarak “Ehl-i Sünnet” ifadesiyle daha sistematik bir anlam kazanmış, peygamberin uygulamalarını esas alan, onu rehber edinerek dini anlayışını şekillendiren Müslüman grubu işaret etmiştir (Yılmaz, 2019). Sünni ifadesi aynı zamanda “geleneğe bağlı olan” ve “sünneti izleyen kişi” anlamına gelerek yalnızca teolojik bir yönelimi değil, buna ek olarak bir yaşam tarzını ve dini sadakati de temsil etmektedir (Demir, 2014). Sünnilik, İslam'ın en geniş takipçi kitlesine sahip mezhebidir ve Hz. Muhammed'in yaşantısını temel alan rivayetlerin, hadislerin ve uygulamaların bütününe dayanan bir inanç ve amel sistemi geliştirmiştir. Bu çerçevede, sünnet kelimesi yalnızca Peygamber'in bireysel davranışlarını değil, aynı zamanda İslam toplumunun kolektif hafızasında şekillenmiş normatif bir geleneğe de karşılık gelmektedir. Dolayısıyla Sünniler, kendilerini peygamberî/nebevî mirasa en sadık topluluk olarak görmek ve İslam'ın ana yolunu başka bir ifadeyle ortodoks çizgisini temsil ettiklerine inanmaktadırlar (Chiabotti, 2024).

İslam tarihinde mezhepsel ayrışmanın kökeni, dini bir teolojik ihtilaftan ziyade, siyasal iktidar mücadelesi ve otorite tartışmalarına dayanmaktadır. Özellikle peygamber sonrasında halifenin kim olacağı sorusu, bu tartışmaların temel gündemi olmuştur. Yaşanan ihtilaflar da mezhepsel bir ayrımın ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Peygamber Muhammed'in vefatından önce hastalığı sırasında namazı Halife Ebubekir'e kıldırması (Akbulut, 2020) ve bazı sahabelerin “Allah'ın

¹ Buradaki “meşruiyet tahkimi” ifadesi, hukuki ya da normatif bir çerçevede değil daha çok toplumun geniş kesimlerince kabul görme ve rıza oluşturma anlamında kullanılmaktadır. Bu tür bir meşruiyet inşası, stratejik iletişim, medya üzerindeki denetim ve güvenlik odaklı söylemler aracılığıyla sağlanabilir. Böylece hukuken tartışmalı ya da meşru sayılmayacak eylemler dahi toplumsal düzeyde kabul edilebilir hale getirilebilir. Bu bağlamda, normatif olarak meşru olmayan şiddet biçimleri bile belli koşullar altında kamuoyunda meşruymuş gibi algılanabilir.

elçisinin dinimiz için seçtiğini biz dünyamız için neden seçmeyelim” düşüncesiyle Ebubekir’i lider olarak görmesi (Akbulut, 2020, s. 48), hilafetin Ebubekir’e geçişini meşrulaştıran gerekçeler arasında değerlendirilmiştir. Fakat bu süreçte yaşanan Kırtas Hadisesi ve Gadir Hum gibi olaylar, Şii literatüründe Halife Ali’nin Peygamber tarafından halife olarak vasiyet edildiği iddiasının temelini oluşturmuştur (İpek vd., 2014). Özellikle Kırtas Hadisesi’nde, Hz. Muhammed’in vasiyetini yazdırmak istemesine rağmen bazı sahabelerin buna engel olması, Şii düşüncesinde Ali bin Ebu Talip’in hakkının gasp edildiği kanaatini beslemiştir (Öz, 2021). Bu siyasal belirsizlik ortamı, İslam Peygamberinin vefatının hemen ardından Medineli ve Kureyşli Müslümanlar arasında yaşanan ve Hz. Ebubekir’in halifeliğiyle sonuçlanan Beni Saide Sakifesi’nde zirveye ulaşmış, Hz. Ali bu süreçte yer almamış ve Taberi’nin aktardığına göre ancak İslam peygamberi Muhammed’in kızı Fatıma’nın vefatından sonra biat etmiştir (Öz, 2021; Kubat, 2019) Ardından gelen hilafet zinciri içinde Hz. Ömer yazılı vasiyetle halife tayin edilmiş, Hz. Osman hakem yoluyla seçilmiş fakat bir isyan sonucu öldürülmüş, ardından Hz. Ali seçilmiştir (Çalışlar, 2013; Korkmaz, 2018).

Kerbela Hadisesi olarak kayıtlara geçen Hz. Ali’nin oğlu Hz. Hüseyin’in Emevi Halifesi I. Yezit döneminde gerçekleşen bir saldırıyla hayatını kaybetmesi, Şii inancında derin bir kırılmaya yol açmıştır. Bu olay, Halife Ali ve Ehl-i Bey’in sistematik biçimde siyasal iktidardan dışlandığı, haksızlıklara maruz bırakıldığı ve katledildiği anlatısını merkezileştirmiştir (Birdoğan, 2013). Bütün bu gelişmeler, yalnızca mezhepsel ayrışmanın zeminini oluşturmakla kalmamış, aynı zamanda İslam siyaset düşüncesinin en erken dönemlerinden itibaren şiddetin meşruiyeti, liderliğin kaynağı ve toplumsal düzenin temeli gibi konularda derin bir bölünmeyi de beraberinde getirmiştir. Nitekim bu süreçte Halife Ali’nin etrafında şekillenen grubun takipçileri zamanla Şii olarak anılmış, geri kalanlar ise Sünni olarak ifade edilmiştir. Böylece, Sünnilik ve Şiilik, doğrudan doğruya siyasal bir ihtilafın ürünü olarak tarih sahnesine çıkmış; bu ayrışma, Müslümanlar arasında şiddetli iç savaşlara neden olmuş ve “Büyük Fitne” (el-Fitnetü’l-Kübrâ) olarak tarihe geçmiştir (Chiabotti, 2024).

3. Teolojinin Gölgesinde Şiddet: Sünnî Gelenekte Cihadın Siyasal Yorumu

İslam inancına göre Allah, insanlık tarihi boyunca, toplumsal düzeni sağlamak ve insanları doğru yola iletmek amacıyla peygamberler göndermiştir. Bu ilahi gönderi süreci ilk peygamber Âdem ile başlamış ve son peygamber olarak kabul edilen Muhammed ile tamamlanmıştır (Khan, 2019). Hz. Muhammed’in peygamberliği, miladi olarak VII. yüzyılın başlarında Hicaz bölgesinde ortaya çıkmıştır. Dönemin sosyoekonomik, kültürel ve siyasal koşullarıyla etkileşim içinde gelişerek yalnızca dinî bir mesaj değil, bununla birlikte yeni bir toplumsal ve siyasal düzen ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda İslam tarihi, Hz. Muhammed’in peygamberlik dönemiyle başlayıp, Dört Halife dönemi, Emeviler, Abbasiler, Memlükler ve Osmanlılar gibi farklı siyasi yapılarla şekillenen çok katmanlı bir süreçte teşekkül etmiştir (Erşahin, 2017).

On dört asrı aşan bu tarihsel derinlik, İslam’ı sadece teolojik bir sistem değil, buna ek olarak Müslüman toplumların siyaset, hukuk, kültür ve medeniyet alanlarındaki birikimlerini içeren bir medeniyet projesi hâline getirmiştir. Ancak bu tarihsel süreç, her zaman yekpare bir bütünlük içinde ilerlememiştir. Özellikle Peygamber Muhammed’in vefatından sonra yaşanan siyasi liderlik tartışmaları, zamanla teolojik ve hukuki farklılaşmalara dönüşmüş bu da mezhepsel ayrışmaların zeminini hazırlamıştır (Çaylak, 2015). Nitekim bu ayrışmalar, zaman içerisinde kurumsallaşarak günümüzdeki başlıca İslam mezhepleri olan Sünnilik ve Şiiliği doğurmuştur. Bu mezhepler, sadece ibadet biçimlerinde değil, aynı zamanda siyaset, otorite, meşruiyet ve toplumsal düzen anlayışlarında da farklar barındırmaktadır. Bu bağlamda İslam içi farklılıkları anlamak sadece mezhepsel kimlikleri değil, bu kimliklerin siyasal şiddetle kurduğu ilişkiyi de çözümleyebilmek açısından büyük önem taşımaktadır. Bu tarihsel çerçeve, Sünniliğin siyasetle kurduğu ilişkinin kökenlerini anlamak bakımından önemli bir zemin sunmakla birlikte, mezhebin siyasal otoriteye ve şiddet eylemlerine dair tutumunu değerlendirmek için daha derinlikli bir analiz gerekmektedir.

3.1. Savaş ve Barış Arasında: Sünnî Düşüncede Cihadın Çok Katmanlı Anlamı

Sünni mezhep anlayışında şiddet olgusunun değerlendirilmesinde temel başvuru kaynakları Kur’an-ı Kerim ve Peygamber Muhammed’in hadisleridir. Bu bağlamda, şiddet kavramı bu kaynaklarda doğrudan ve sistematik biçimde yer almasa da sıkça geçen cihat kavramı, hem bireysel hem toplumsal düzeyde İslam ahlakı ve siyaset düşüncesinin temel yapı taşlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Omar, 2004). Cihat, kelime kökeni itibarıyla “cehd” kökünden türemekte “çaba sarf etmek” ve “gayret göstermek” anlamına gelmekte olup yalnızca silahlı mücadeleyle sınırlı olmayan, çok yönlü bir kavramdır. Nitekim Sünni düşünce içerisinde cihat, iman esaslarını öğrenmek ve öğretmekten toplumsal adaletin tesisi için mücadele etmeye, fitne ve anarşiye karşı durmaktan barış ve güvenliğin korunmasına kadar geniş bir anlam alanına sahiptir (Akar, 2024). Genel manasıyla da cihat, bir Müslüman için şunları yapmak demektir (Yılmaz, 2013):

- Öncelikle dininin ne istediğini öğrenmek ve hayatını buna göre yaşamak,
- Sonra bu öğrendiklerini başkalarına da öğretmek,
- Çevresinde iyi şeylerin yapılmasını teşvik etmek ve kötü şeylerin yapılmasını engellemeye çalışmak,
- İslam’ın mesajını insanlara duyurmak,
- Hem kendi içindeki kötü istek ve arzularla (nefsiyle) mücadele etmek hem de dışarıdan gelen zorluklara veya düşmanlıklara karşı koymak,

- Bütün bunları yaparken elinden gelen tüm çabayı göstermektir.

Bu çerçevede, bilimsel üretimden ekonomik faaliyetlere, iyiliği yayma sorumluluğundan kötülüğü önleme yükümlülüğüne kadar pek çok eylem biçimi cihat başlığı altında değerlendirilebilmektedir. Fakat cihadın, küçük cihat olarak adlandırılan savaş boyutu yalnızca saldırganlığa karşı savunma, dinin ve toplumun temel değerlerini koruma gibi zaruri hallerde gündeme gelir ve bu da belli ahlaki ve hukuki sınırlarla çevrilidir (Köse, 2007; Khan, 2017). Diğer yandan, nefsin arzularına karşı mücadeleyi ve insanın içsel arınmasını hedefleyen büyük cihat, Sünni gelenekte cihadın en asli ve değerli boyutu olarak görülmektedir (Ateş, 2002; Bulut, 2017). Dolayısıyla, Sünnilik çerçevesinde cihat, salt fiziksel çatışmaya indirgenemeyecek kadar kapsamlı, çok katmanlı ve manevi yönü güçlü bir yükümlülük olarak tanımlanmaktadır. Bu yönüyle cihat, şiddetin meşrulaştırılması için değil, barışın, adaletin ve toplumsal düzenin sağlanması için etik ve ilahi sınırlarla çerçevelenmiş bir çaba biçimi olarak değerlendirilebilir.

Tarihsel bağlam dikkate alındığında da bu anlayış desteklenmektedir. Kur'an-ı Kerim'de savaş ve ağır yaptırımlara dair ayetlerin, Peygamber Muhammed'in Mekke döneminde değil, Medine döneminde nazil olmaya başlaması, bu çerçeveyi doğrulayıcı bir örnek olarak sunulabilir. Mekke döneminde Peygamber, yalnızca dini tebliğ görevini yürüten bir elçi konumundaydı ve Müslümanlar siyasi olarak örgütlü bir yapıya sahip değildi. Bu nedenle herhangi bir toplumsal otoriteye dayalı şiddet pratiğinden söz edilemezdi. Ne var ki Medine'ye hicretle birlikte Peygamber Muhammed yalnızca bir peygamber değil, aynı zamanda Medine toplumunun lideri ve yöneticisi konumuna gelmiştir. Yani Peygamber hem Müslüman topluluğun hem de Medine halkının güvenliğinden sorumlu bir siyasal otorite hâline gelmiştir. Dolayısıyla Medine döneminde, bir siyasal-toplumsal düzenin korunması adına, cihadın savaş boyutuna dair ayetlerin nazil olması ve bu bağlamda şiddetin meşru müdafaa amaçlı kullanımı, devletleşme süreciyle birlikte şekillenen bir zorunluluğun ifadesi olarak okunabilir (Dülber, 2018). Bu çerçevede şiddet, keyfi bir tercih değil, sınırlı, ahlaki ve kurumsal çerçevede belirlenen bir istisna olarak değerlendirilmiştir.

3.2. Kutsal Kavramın İstismarı: Terörün Gölgesinde Cihadın Radikal Yorumları

İslam dünyasında, modern siyasal düşüncenin dönüşümüne dair tartışmalar yalnızca bir dinî reform söylemiyle sınırlı kalmayıp dinin siyasal alan üzerindeki kurucu rolüne odaklanan daha geniş ve derinlikli bir paradigma değişimini de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, çağdaş İslami düşüncenin öne çıkan isimleri arasında yer alan Mevdudi ve Seyyid Kutub'un fikirleri, sadece teolojik bir tez olarak değil toplumsal bir düzenin yeniden inşasını hedefleyen bir siyasal proje olarak da değerlendirilmektedir. Örneğin Mevdudi'nin "Hâkimiyet yalnızca Allah'a aittir" ifadeleri, modern seküler devlet modeline karşı geliştirilen alternatif bir egemenlik anlayışı sunar. Bu anlayışta laiklik, sadece dinin toplumsal alandan dışlanması değil daha derin bir düzlemde ilahi iradeye karşı bir başkaldırı hatta bir tür şirk olarak yorumlanır. Bu yaklaşım, İslam'ın bireysel yaşamla sınırlı olmayan, aksine siyasal yapıyı da düzenleyen bütüncül bir sistem olarak görülmesini sağlar. Böylece, dinin kamusal alandaki rolü, bir inanç tercihi olmaktan çıkarak siyasal bir sorumluluk hatta zorunluluk haline gelir (Maher, 2016).

Bu siyasal tahayyül, Seyyid Kutub'un düşüncesinde daha radikal ve devrimci bir mahiyet kazanır. Kutub'a (2011, s.18-20) göre modern toplumların yapıları İslam dışı unsurlarla kuşatılmış bir cahiliye düzenidir ve bu düzenle uzlaşmak yerine mücadele etmek gereklidir. Bu mücadele de yalnızca ahlaki bir ıslah çağrısından ibaret değildir. Aksine, var olan yapının köklü biçimde yıkılmasını ve yerine ilahi egemenliğe dayalı yeni bir siyasal sistemin kurulmasını hedefler. Kutub'un bu yaklaşımı, bireysel imanla sınırlı olmayan siyasal alana taşan bir cihat anlayışını öne çıkarır. Böylece, "Allah'ın hükmünü uygulamak" fikri, yalnızca bir iman ilkesi değil, inananlara yüklenen siyasal bir vazife olarak tanımlanır. Bu düşünsel çerçeve, çağdaş selefi-cihadist hareketler için yalnızca ideolojik bir referans kalmamış, meşruiyetlerini dayandırdıkları entelektüel bir kaynak haline gelmiştir (Maher, 2016, s. 174-181).

Radikal İslamcı hareketlerin cihat kavramını yalnızca savaşla özdeşleştirerek şiddeti meşrulaştırma çabası, hem İslam dünyasında hem de Batı kamuoyunda bu kavramın asıl anlamından uzaklaşmasına yol açmıştır. Özellikle son yıllarda yaşanan terör eylemleri, İslam'ın kutsal kavramlarından biri olan cihadın, terörizmin ideolojik zemini gibi hatalı bir şekilde sunulmasına neden olmuştur. Bu süreçte bazı radikal gruplar, cihadı salt bir silahlı mücadele biçimi olarak yorumlayarak meşru olmayan şiddet eylemlerini bu çatı altında sunmuşlardır. Bu tür yorumlar, Batı toplumlarında "cihat = şiddet = terör = savaş" şeklinde indirgemeci ve ötekileştirici bir algı yaratmıştır (Weisbrod, 2002). Bu nedenle, cihadın manevi ve ahlaki boyutu göz ardı edilmiş; bireyin kendini kötülüklerden arındırma çabası, toplumsal adalet ve zulme karşı direnç gibi anlamlar ikinci plana itilmiştir.

İslam dini, savaşın kaçınılmaz olduğu durumlarda dahi belirli etik ilkelere bağlı kalınmasını zorunlu kılmaktadır. Kur'an'daki ayetler ve Peygamber Muhammed'in savaşlardaki uygulamaları, savaşın ahlaki sınırlar içinde sürdürülmesini şart koşar. İslam hukukunda sivillere, özellikle kadınlara, çocuklara, yaşlılara, din adamlarına ve hastalara yönelik şiddet açıkça yasaklanmıştır. Bununla birlikte ibadethanelere zarar vermek, çevreyi tahrip etmek ya da doğal kaynakları yok etmek de İslam savaş ahlakına aykırı kabul edilmiştir (Bulut, 2017, s. 87). Dolayısıyla, savaşın meşruiyeti belirli sınırlar dâhilinde kabul edilse de bu durum cihadın rastgele şiddet uygulamalarıyla özdeşleştirilmesine zemin hazırlamaz. Tam aksine, cihadın anlamı, zulmün önlenmesi ve adaletin sağlanması gibi yüksek ahlaki hedeflerle tanımlanmalıdır. Fakat tarihsel ve sosyopolitik gelişmeler, cihat kavramının giderek daha fazla terör eylemleriyle ilişkilendirilmesine yol açmıştır. Pek çok radikal örgüt, siyasal hedeflerini meşrulaştırmak adına bu kavramı istismar etmiş ve böylece hem İslam dünyasında hem de

uluslararası kamuoyunda kavramın itibarı aşındırılmıştır. Bu durum, cihatçı ile terörist arasındaki sınırın bulanıklaşmasına ve özellikle Batı’da Müslüman kimliğin sürekli olarak potansiyel bir tehdit unsuru olarak algılanmasına neden olmuştur (Gündüz, 2016). Örneğin El-Kaide ve IŞİD gibi yapılar tarafından sivil hedeflere yönelik düzenlenen intihar saldırıları, İslam’ın savaş hukuku çerçevesinde açıkça koruma altına aldığı sivillere zarar vermeme ilkesini ihlal etmektedir. Bununla birlikte, IŞİD’in tarihi ibadethaneleri yıkması ya da camileri doğrudan hedef alması, İslam’da kutsal mekânların dokunulmazlığına dair yerleşik ilkenin açık bir ihlali niteliğindedir. Dolayısıyla bu örgütlerin “cihat” kavramı üzerinden meşrulaştırmaya çalıştığı eylemler, İslam’ın özünde barındırdığı barış, adalet ve merhamet ilkeleriyle kökten bir çelişki içerisindedir. Oysaki İslam geleneğinde cihat, bireyin nefesine karşı verdiği mücadeleyle başlar ve nihai amacı, barış ve adaleti tesis etmektir. Bu bağlamda, radikal şiddet eylemleriyle cihat arasında kurulmaya çalışılan bağ, hem dini hem de ahlaki temellerden yoksundur; İslam’ın özüne ve tarihsel pratiğine aykırıdır.

Selefi cihatçı düşünce, cihadı sadece bir ibadet değil, adeta imanın en yüksek ve en kutsal tezahürü olarak görür. Bu anlayışta cihat, hem bireysel bir sorumluluk hem de dini varoluşun vazgeçilmez şartıdır. Maher’in (2016) de aktardığı üzere İbn el-Nahhas el-Dimeşkî, İbn-i Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye gibi klasik dönem âlimlerinin metinleri günümüz radikal hareketleri için birer referans haline gelmiştir. Bu metinlerde cihadın namaz ve oruç gibi ibadetlerden üstün olduğu, hatta İslam’ın zirvesi olarak tanımlandığı görülmüştür. Radikal aktörler, Peygamber Muhammed’in savaş tecrübelerini bir model olarak alıp modern dönemde savaşmayı ‘farz-ı ayn’ yani her Müslüman için zorunlu bir görev sayar. Bu yaklaşımda cihat, sadece düşmanı alt etmek değil, aynı zamanda ilahi düzeni yeniden kurma çabasıdır. El-Kaide liderlerinden Eymen Ez-Zevahiri’nin “Cihat açları doyurmaktan bile üstündür” sözü bu düşüncenin nasıl bir öncelik sıralaması kurduğunu gösterir (Maher, 2016, s.39). Böylece cihat, dünyevi sorumlulukların üstüne çıkarılır ve bireyin Allah’a olan sadakatının ispatına dönüşür ki bu da onu radikalizmin kalbinde atan doktrin haline getirir.

21. yüzyılın başında gerçekleşen 11 Eylül Saldırıları, terörizmin küresel düzeyde ne denli yıkıcı ve dönüştürücü bir tehdit haline geldiğini gözler önüne sermiştir. Bu olay, yalnızca Amerikan topraklarında yaşanan bir güvenlik açığını değil, devletler üstü düzeyde örgütlenmiş radikal grupların sınır tanımayan bir savaşın başlıca aktörleri haline geldiğini de göstermiştir (Bodur, 2005). Bu dönemde de El Kaide, IŞİD, Eş-Şebab ve Boko Haram gibi örgütler, ideolojik meşruiyetlerini İslam’ın Selefi yorumuna dayandırmış ve Ehli Sünnet söylemi aracılığıyla kitleleri mobilize etme amacı gütmüştür (Kaşıkçı & Bülbül, 2022). Özellikle Ortadoğu ve Afrika gibi istikrarsız bölgelerde yaygınlaşan bu örgütler, yalnızca yerel halklar üzerinde değil, küresel güvenlik mimarisi üzerinde de ciddi baskılar oluşturmuşlardır. Böylece dini söylem ile siyasi hedefler arasında inşa edilen karmaşık ilişki, radikal şiddetin yeni yüzyıldaki biçimini tanımlayan temel unsur haline gelmiştir.

Bu çerçevede IŞİD örneği, radikal Selefi ideolojinin günümüz dünyasında ne tür jeopolitik sonuçlara yol açabileceğini ortaya koymaktadır. Irak’ta, Amerikan işgali sırasında ortaya çıkan iç savaş ortamından doğan IŞİD, Saddam Hüseyin’in devrilmesinin ardından bölgede oluşan otorite boşluğundan beslenmiştir. Böylece bölgedeki Sünni gençlerin ve aşiretlerin Batı’ya karşı beslediği derin düşmanlığı ideolojik bir mücadeleye dönüştürmüştür (Joly, 2023). Örgüt, yalnızca Irak ve Suriye gibi çatışma bölgelerinde değil, aynı zamanda Avrupa kentlerinde gerçekleştirdiği saldırılarla da kendini küresel bir aktör olarak konumlandırmıştır (Baharççek & Yıldırım, 2021, s. 326). 2014’te hilafet ilan eden IŞİD, Paris (13 Kasım 2015) ve Nice (14 Temmuz 2016) saldırıları gibi eylemlerle Batı dünyasının güvenlik politikalarını yeniden şekillendiren bir tehdit profili çizmiştir (Lexpress, 2020). Bu bağlamda IŞİD, hem fiziki hem de sanal ortamda savaş yürüten hibrit bir yapı olarak modern terörizmin karakteristik örneklerinden biri olmuştur.

El-Kaide daha eski bir yapı olmakla birlikte benzer bir ideolojik çizgiye sahiptir. 1988’de Sovyetler Birliği’ne karşı savaşan Arap mücahitlerin ortak girişimiyle kurulan örgüt, Batı karşıtlığı temelinde şekillenen stratejisini zamanla küresel ölçekte uygulamaya başlamıştır. El-Kaide’nin nihai hedefi, Batı’nın İslam dünyasındaki etkisini sona erdirmek, “mürtet” olarak yani İslam dininden çıkmış olarak tanımladığı hükümetleri devirmek ve kendi şeriat anlayışı çerçevesinde bir İslam devleti inşa etmektir (Öztürk, 2019). 1996 yılında yayımlanan “Kutsal Beldeleri İşgal Eden Amerikan Güçlerine Karşı Cihat Fetvası”, örgütün ABD destekli Arap yönetimlerine yönelik doğrudan tehdit dilini somutlaştıran dönüm noktalarından biridir. Bu fetvada Suudi hanedanı, ülkesine yabancı askeri güçleri kabul etmekle İslami ilkelere ihanet etmekle suçlanmıştır (Öztürk, 2021, s. 94). Böylece El Kaide, dinî retoriği politik bir devrim stratejisi olarak yeniden üretmiş ve bu strateji, sonraki Selefi cihatçı örgütlere ilham kaynağı olmuştur.

Afrika kıtasında faaliyet gösteren radikal İslamcı terör örgütleri arasında Eş-Şebab (Hareket eş-Şebab el-Mücahidin) ve Boko Haram (Cemaat-i ehl-i sünneti’t davet’ü-l ve’l-cihad), hem yerel istikrarsızlığı derinleştirmeleri hem de küresel güvenliği tehdit etmeleri bakımından dikkat çeken iki örnektir. Eş-Şebab’ın ortaya çıkışı, Somali’de 1991 yılında gerçekleşen darbenin ardından devlet otoritesinin çökmesiyle doğrudan ilişkilidir. Merkezi yönetimin yokluğu, İslam Birliği Örgütü ve yerel kabilelerin etkinliğini artırmış, bu boşluk ortamında Al İslah, El Tebliğ ve Cihat el İslam gibi yapılar güç kazanmıştır (İbrahim, 2020). Bu örgütler, şeriat mahkemeleri kurarak bölgelerde alternatif otoriteler haline gelirken Eş-Şebab da İslam Mahkemeler Birliği’nin gençlik ve silahlı kanadı olarak doğmuş, zamanla radikalleşerek kendi selefi yorumu doğrultusunda toplumu dönüştürme amacına yönelmiştir (Artokça, 2013). Eş-Şebab’ın dikkat çekici hedeflerinden biri, ülkedeki geleneksel İslami yorumu temsil eden Sufi yapıyı tasfiye etmeye çalışmasıdır. Bu durum, örgütün yalnızca Batı’ya değil, İslam içi çoğulculuğa da düşmanlık beslediğini göstermektedir.

2006'dan itibaren devlet benzeri bir yapılanmaya dönüşen Eş-Şebab, ülkenin güney ve orta kesimlerini kontrol altına alarak kendi yönetim sistemini kurmuştur. Uyguladığı yönetim modelinde, hem İslam hukukuna dayalı şeriat kuralları hem de Somali'nin tarihî ve örfî hukuk geleneği yer almaktadır. Örgütün militanları, yeryüzünün tamamının Allah'a ait olduğu ve yalnızca Allah'ın hükümlerini uygulayanların bu toprakları yönetme hakkına sahip olduğu görüşünü savunmaktadır. Böylece cihadı sadece bir savunma refleksi değil, ilahi bir görev olarak da tanımlamaktadırlar (Özdemir, 2020). Bu ideolojik çerçeve içinde Eş-Şebab, 2012 yılına gelindiğinde El Kaide ile olan bağına resmen ilan etmiş ve uluslararası terör eylemlerine yönelerek Afrika'daki sınırlarını aşan bir tehdit haline gelmiştir (Artokça, 2013). Benzer şekilde Boko Haram da Afrika'daki radikal selefi hareketlerin bir diğer yıkıcı tezahürüdür. Nijerya'nın Borno eyaleti merkezli olarak kurulan ve Nijerya, Nijer, Kamerun ile Çad sınırları boyunca yayılan bu örgüt, etnik ve mezhepsel çeşitliliğin hâkim olduğu bir coğrafyada Selefi ideoloji temelinde radikal bir dönüşüm hedeflemiştir (Yayla ve Yahaya, 2023). Örgütün resmi adı, "Ehl-i Sünnet Davet ve Cihat Cemaati" olmasına rağmen "Boko Haram" olarak anılmasının nedeni, kurucusu Muhammed Yusuf'un Batı tarzı eğitimi "haram" olarak görmesidir (Önal, 2023). Bu retorik, örgütün Batılı değerlerle doğrudan hesaplaşmasını ifade ederken, İslam devleti kurma ve şeriat temelli bir yönetim tesis etme hedefini de içermektedir (Bozkurt, 2018). Boko Haram, Selefi-Vahhabi çizgide şekillenen ideolojisini, bid'atları ortadan kaldırma ve sünneti ihya etme anlamına gelen "İzale" hareketinin görüşüyle beslemiştir. Bu kapsamda batılılaşmaya, modern eğitime ve seküler devlet yapısına yönelik radikal karşıtlık üzerinden kendini konumlandırmıştır (Çınar, 2024). Bu bağlamda, Boko Haram da Eş-Şebab gibi sadece dini değil, siyasal ve kültürel düzlemde bir hegemonya mücadelesi yürütmektedir.

Ortadoğu ve Afrika merkezli radikal İslamcı terör örgütleri, faaliyet gösterdikleri coğrafyalarda yalnızca fiziksel yıkıma değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel çöküntüye de yol açmaktadır. Bu yapılar, çoğunlukla Müslüman halkların yaşadığı bölgelerde örgütlenmekte, Müslüman bireyleri hedef almakta ve toplumsal yaşamı felç eden sistematik şiddet eylemleriyle terör, huzursuzluk ve derin bir güvensizlik ortamı yaratmaktadırlar. Bu durum, çelişkili bir tabloyu da beraberinde getirmektedir: Zira söz konusu örgütler, İslam coğrafyasının içinden çıkmakta, Müslüman halklar üzerinde terör estirmekte ve aynı zamanda kendilerini o halkların inancının temsilcisi olarak sunmaktadır. Böylece, inançla hiçbir şekilde bağdaşmayacak yöntem ve hedefler, İslam adına gerçekleştiriliyormuş gibi sunulmaktadır. Böylece hem inanç sisteminin iç tutarlılığını zedelemekte hem de küresel kamuoyunda Müslüman toplumların topluca zan altında bırakılmasına neden olmaktadır (Şöhret, 2021). Bu tutarsızlığın ortaya koyulmasında Arpacı'nın cihat ve terörizm üzerinde yaptığı şu tespitler faydalı olacaktır (2018):

Tablo 1. Cihat ile terörizm arasındaki temel farklar

Farklılık Alanları	Cihat	Terörizm
 Temel Dayanak	İslam inancının sistemli parçası	Belirli düşünsel temelden yoksun
 Mücadele ve Hukuk	Yasal zeminde, meşru savaş kuralları	Yasa dışı yöntemler kullanır
 Amaç	Meşru müdafaa, hak ihlali giderme	Çeşitli siyasi hedefler
 Hedef ve Etik Sınırlar	Savaş dışı kişilere zarar yasaktır	Ayrımcı gözetimsiz herkes hedef olabilir
 Eylem Niteliği	Savunma pozisyonu	Doğrudan ve kışkırtılmamış saldırı
 Gerekçe	Hak ihlali veya barışın bozulması	Herhangi bir motivasyon
 Süreç	Diplomatik çözüm yolları öncelikli	Aniden, uyarı yapılmaksızın
 Karar Mercii	Meşru devlet otoritesi	Gruplar veya örgütler
 Ortaya Çıkış Nedeni	Hak ihlalinin giderilmesi arzusu	Dışlanma, ayrımcılık, baskı
 Süreklilik	İşsel boyut sürekli, dışsal koşullara bağlı	Sistematik ve sürekli eylem stratejisi

Kaynak: Arpacı (2018, s. 278-288)'den hareketle araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır.

Terörist örgütlerin ortak bir özelliği, gerçekleştirdikleri terör eylemlerine dini söylemlerle meşruiyet zemini hazırlamaya çalışmalarıdır. Seçtikleri kavramlar, çoğunlukla "cihat", "şeriat", "ümme", "hilafet" gibi İslam tarihi ve fıkhiinde yer alan kavramlar olmakla birlikte, bu kavramlar içeriğinden koparılmakta, bağlam dışı yorumlanmakta ve araçsallaştırılmaktadır. Böylece hem içeride hem de dışarıda kitlelerin zihin dünyası manipüle edilmekte, kutsal olanla şiddet arasında sahte bir bağ kurulmaktadır. Bu bağlamda, radikal örgütler sadece fiziki değil, aynı zamanda semantik yani

anlamlar üzerinden de bir terör de uygulamaktadır. Yani İslam'ın barış ve adalet odaklı mesajını çarpıtarak dinin özüne yabancı, ideolojik bir şiddet anlatısını merkeze yerleştirmektedirler. Bu süreçte dini semboller, ritüeller ve metinler politik hedeflerin taşıyıcısına dönüşmekte ve bu da İslam'ın evrensel değerlerine yönelik küresel bir güvensizlik üretmektedir. Dikkat çekici ve tehlikeli boyutu ise bu yapıların şiddeti, sözde ilahi bir görev olarak sunmalarıdır. El Kaide, IŞİD, Boko Haram ve Eş-Şebab gibi örgütler, İslam coğrafyasının içinde örgütlenmelerine rağmen, Müslüman toplumları dönüştürmek ve kendi şeriat anlayışlarına göre şekillendirmek adına bir “dava” yürüttüklerini iddia etmektedirler. Bu dava iddiası halkların iradesini, kültürel dokusunu ve dini çoğulculuğunu hiçe saymakta, karşı çıkan her kesimi “mürtet”, “bid’at ehli” veya “kafir” olarak damgalayarak yok edilmesi gereken hedefler haline getirmektedir. Böylelikle, radikal örgütlerin nihai hedefi olarak sundukları “İslam devleti” söylemi, gerçekte bir toplumu İslam'ın özünden uzaklaştıran, korku ve tahakküm üzerine kurulu totaliter bir yapıdan ibarettir. Bu da göstermektedir ki bu örgütlerin eylemleri yalnızca siyasal şiddet değil, bunun ötesinde inanç sisteminin düşünsel temellerine yönelik bir saldırı niteliği de taşımaktadır.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Şiddetin tarihsel ve toplumsal sürekliliği, şiddeti dönüşen ve farklı yüzler kazanan bir gerçeklik olarak karşımıza çıkarmaktadır. Siyasal şiddet olgusunu sadece modern çağın bir ürünü olarak görmek eksik bir bakış açısına karşılık gelmektedir. Tarihin derinliklerinden bugüne uzanan bu fenomen, farklı siyasal rejimlerin, ideolojik hareketlerin ve toplumsal dinamiklerin etkisiyle sürekli şekil değiştiren bir aynaya benzemektedir. Her dönemde farklı yansımalar üreten bu ayna, günümüzde radikal Selefi cihatçı grupların ellerinde dinî söylemlerle bezenmiş bir ideolojik silaha dönüşmüş durumdadır. Özellikle IŞİD, El Kaide, Boko Haram ve Eş-Şebab gibi örgütlerin cihat söylemini araçsallaştırarak gerçekleştirdikleri eylemler, İslam'ın barış ve adalet odaklı mesajını gölgeleyerek, küresel düzeyde korku ve güvensizliğin hâkim olduğu bir manzarayı ortaya çıkarmıştır.

İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim bağlam dışı yorumlarla, radikal örgütlerin şiddeti meşrulaştırma stratejisinin temelini oluşturmak için kullanılmaktadır. Ancak çalışma boyunca vurgulandığı üzere, Sünni düşünce içinde cihat kavramının aslı anlamı, salt bir savaş çağrısından ziyade, toplumsal adalet, barış ve manevi arınmayı içeren çok yönlü bir mücadele biçimidir. Bu noktada, şiddetin meşruiyetinin sadece savunma bağlamında ve kesin ahlaki sınırlamalarla kabul edildiği açıktır. Radikal örgütler, sivillere yönelik intihar saldırıları, cami-sinagog-kilise bombalamaları ve sivilleri rehin alma gibi yöntemlerle İslam'ın Sünni geleneğindeki meşru savunma doktrinini tahrif etmektedir. Oysa bu tür eylemler, ne Kur'an'da ne de Sünnette meşru bir savaş pratiği olarak yer bulur. Bu bağlamda, söz konusu örgütlerin “savunma” gerekçesiyle meşrulaştırmaya çalıştıkları şiddet pratikleri, İslam'ın cihat anlayışıyla bağdaşmadığı gibi bu anlayışın siyasal amaçlar uğruna istismar edilmesinden ibarettir. Dolayısıyla, radikal yorumların cihat kavramını şiddetle eşitleyerek oluşturduğu teolojik yanılsamalar, İslam'ın hakiki mesajından bir sapmadır ki bu, küresel düzeyde Müslüman toplumların karşı karşıya kaldığı büyük meydan okumalardan biridir.

Çalışmanın sonucunda, radikal hareketlerin siyasal hedeflerini gerçekleştirmek için dini retorikle beslenen şiddet pratiklerinin sadece hedef alınan toplumlara değil, dinî söylemin kendisine yönelik de bir epistemik şiddet biçimi olduğu ifade edilebilir. Bu şiddet sadece insanlara değil, dinin özüne ve anlam dünyasına da zarar vermektedir. Bu durum, toplumları fiziksel olarak yıkıma uğratmanın yanı sıra İslam dininin evrensel ve kapsayıcı öğretilerini de tahrip etmekte ve dinin barışçıl söylemini kirleterek küresel ölçekte bir güven bunalımına yol açmaktadır. Siyasal şiddetin dini argümanlarla meşrulaştırılmasının, ancak dini metinlerin bağlamı içinde ve tarihsel gerçeklikleriyle doğru biçimde analiz edilmesiyle önlenilebileceği belirtilebilir. Bu bağlamda akademik çevreler, medya organları ve politik yapılar, radikal söylemlerin manipülasyonlarına karşı toplumları bilinçlendirmekle önemli rol oynamaktadır.

Etik Kurul Bilgileri Beyanı (Ethical Committee Information Declaration)

Tarafımızca yapılan bu bilimsel araştırmada etik kurul kararı gerektirecek herhangi bir faaliyet/çalışma bulunmamaktadır (*In this scientific research conducted by us, there is no activity/study that would require an ethical committee decision*).

Kaynakça

- Acar, H. & Karaağaç, Y. (2020). Siyasal şiddet, terör ve terörizm kavramları. H. Acar & S. Yenil (Ed.), *Siyasal Şiddet ve Radikalleşme Bağlamında Terör Örgütleri* (ss. 1-20) içinde. Nobel Yayınları.
- Adalet Bakanlığı. (2025). *Şiddet nedir?* https://evicisiddet.adalet.gov.tr/SIDDET_NEDIR.html
- Akar, M. (2024). *Cihad kavramı ve cihadın çeşitleri* <https://www2.diyanet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/VaazProjeleri/Cihad>
- Akbulut, A. (2020). *Sahabe dönemi iktidar kavgası: Alevi Sünni ayrışmasının arka planı*. Otto Yayınları.
- Arpacı, I. (2018). Terörizm ve cihad üzerine kavramsal bir mukayese. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(34), 263-294.
- Artokça, İ. (2013). El Şebab terör örgütü Somali. *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi*. https://tasam.org/files/pdf/raporlar/es_sebab_teror_orgutu_somali.pdf_e784c91b-a31b-4e21-9b3b-fba40569967e.pdf
- Ateş, A. (2002). *Kuran'a göre dinde zorlama ve şiddet sorunu*. Beyan Yayınları.
- Baharççek, A. & Yıldırım, U. T. (2021). Irak ve Şam İslam Devleti'nin (İŞİD) terör saldırıları üzerine bir analiz. 20. *Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu*, Malatya.
- Birdoğan, N. (2013). *Alevilik: Anadolu'nun gizli kültürü*. Kaynak Yayınları.
- Bodur, H. E. (2005). Dini motifli terör fenomeni ve İslam'ın siyasal istismarı. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, 65-88.
- Bozkurt, B. (2018). *Nijerya'da terörizm boko haram terör örgütü*. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Türkiye.
- Bulut, A. (2017). Din ve şiddet. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 1-11.
- Cambridge Dictionary. (2025). <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-turkish/violence>
- Chiabotti, F. (2024). Qu'est-Ce que le sunnisme ? *Institut Du Monde Arabe*, <https://vous-avez-dit-arabe.webdoc.imarabe.org/religion/sunnisme-chiisme-et-soufisme/qu-est-ce-que-le-sunnisme>
- Çaylak, A. (2015). İslam'da siyasi akıl ve düşüncenin oluşumu. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 11(43), 15-71.
- Çınar, H. Y. (2024). Küresel ve yerel dinamikler ekseninde boko haram terör örgütü. *URAD*, <https://urad.org.tr/tr/bolgeler/kuresel-ve-yerel-dinamikler-ekseninde-boko-haram-teror-orgutu>
- Demir, Y. H. (2014). Sünnilik nedir? Sünniler kimdir?. 21. *Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, <https://21yyte.org/teostrateji-arastirmalari-merkezi/sunnilik-nedir-sunniler-kimdir/7705>
- Dursun, Y. (2011). Şiddetin izini sürmek: Şiddet nedir?. *FLSF Felsefe Ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, 1-18.
- Dülber, H. (2018). Şiddetin karşısında Hz. Peygamber. *Avrasya Sosyal Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(6), 264-285.
- Erşahin, S. (2017). İslam tarihini anlama kılavuzu. Otto Yayınları.
- Fidan, O. (2024). Siyasal şiddet. *Sivil Siyaset Hareketi*. <https://sivilsiyasethareketi.com/Makale-siyasal-siddet-3055.html>
- Gömbeyaz, K. & Dündar, M. M. (2020). İslâm mezhepleri tarihi'ne giriş. Nobel Yayınları.
- Gündüz, Ş. (2016). Din ve şiddet paradoksu, *Milel ve Nihal*, 13(2), 8-31.
- Held, V. (1997). The media and political violence. *The Journal of Ethics*, 1(2), 187-202.
- İbrahim, A. A. (2020). *Eş-Şebab örgütünün teşekkülü, ideolojik yapılanması ve faaliyetleri*. Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Türkiye.
- Joly, V. (2023). Daesh: origine et histoire de cette organisation terroriste née en Irak. *La Croix*, <https://www.la-croix.com/international/daesh-origine-histoire-date-organisation-attentat-terroriste-attaque-daech-2023-12-04-1201293288>
- Kaşıkçı, T. & Bülbül, G. D. (2022). Selefi-Cihadi örgütlerin karşılaştırmalı analizi: El-Kaide ve İŞİD örneği. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 9(2), 89-134.
- Khan, N. (2017). Bitmeyen problem: İslam ve şiddet suçlaması. *Yaqeen Institute For Islamic Research*, <https://yaqeeninstitute.org/read/paper/bitmeyen-problem-islam-ve-siddet-suclamasi>
- Khan, S. M. (2019). Islam. *World History Encyclopedia*, <https://www.worldhistory.org/islam/>

Köse, S. (2007). Cihad şiddete referans olabilir mi? *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 9, 37-70.

Kubat, M. (2019). *Yaşayan İslam mezhepleri*. İnönü Üniversitesi Yayınları.

Kutup, S. (2011). *Yoldaki işaretler*. (Çev.) A. Keskinsoy. Pınar Yayıncılık.

Larousse Dictionnaire Francais. (2025). <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/violence/82071>

Lexpress. (2020). Daech, le groupe état Islamique. *Lexpress*, https://www.lexpress.fr/monde/proche-moyen-orient/les-djihadistes-de-l-etat-islamique-ei-menace-au-moyen-orient_1562607.html

Maher, S. (2016). *Salafi-Jihadism: The history of an idea*. Oxford University Press.

Michaud, Y. (2018). *La violence*. University Presses of France

Omar, R. (2004). İslam ve şiddet. *Dini Araştırmalar*, 7(20), 355-360

Önal, B. (2023). Terrorism in Africa: Boko Haram terrorist organization and women terrorists. *Journal Of Terrorism And Radicalization Studies*, 2(2), 353-386.

Öz, M. (2021). *Başlangıçtan günümüze İslam mezhepleri tarihi*. Ensar Neşriyat.

Özdemir, Ö. (2020). Radikalleşme ve El Şebab'ın eleman temini için cihat çağrısı. *Terörizm ve Radikalleşme İle Mücadele Araştırma Merkezi*. <https://www.teram.org/Icerik/radikallesme-ve-el-sebab-in-eleman-temini-icin-cihat-cagrisi-104>

Öztürk, S. (2019). Küresel terör örgütü El-Kaide'nin gelişimi ve ön plana çıkan liderleri bağlamında "cihad" anlayışının geçirdiği değişimler. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 6(2), 167-196.

Öztürk, S. (2021). El Kaide Terör Örgütü. G. Sönmez (Ed.), *Türkiye'nin Terörle Mücadelesi: Kavramlar, Örgütler ve Aktörler içinde* (ss. 241-264), TASAV.

Ruggiero, V. (2006). *Understanding political violence*. Open University Press.

Şen, Y. F. (2018). Şiddet, siyasal şiddet ve terör. S. Z. Haklı (Ed.) *Radikalleşme Şiddet ve Terörizm içinde* (ss. 24-55). Polis Akademisi Yayınları.

Şöhret, M. (2021). Siyasal terörizm ve dinin araçsallaştırılması. *Karadeniz Araştırmaları*, 18(71), 515-534.

Taşdelen, V. (2006). Şiddet kültürü ve eğitim. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 76, 12-21.

Türer, C. (2015). Şiddetin neliği ve kavramsal çerçevesi. B. Erul (Ed.) *Şiddet Karşısında İslam içinde* (ss. 13-26). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (2025). <https://sozluk.gov.tr/>

Ünsal, A. (1996). *Genişletilmiş bir şiddet tipolojisi*. Yapı Kredi Yayınları.

Weisbrod, B. (2002). La violence fondamentaliste: Violence politique et religion politique dans le conflit moderne. *Revue internationale des sciences sociales*, 174(4), 551-560.

Yayla, M., & Yahaya, A. (2023). Boko haram and terrorism in Nigeria: Reflections on the origins, impact and government response. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 6(2), 106-121.

Yılmaz, H. (2019). *Din eğitim ve sosyal barış*. Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

Yılmaz, Y. (2013). Cihat kavramı ve Hz. Peygamberin (sav) Mekke ile Medine'deki uygulamaları. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 22, 285-387.